

Тамара Гајинов

*Факултет за европске правно-политичке студије,
Универзитет Едуконс, Сремска Каменица-Нови Сад*

Слободан Нићин*

Институт за политичке студије, Београд

ПРИВАТНО ПРАВО У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Сажетак

У раду је дат осврт на различите аспекте процеса глобализације са циљем да се сагледа њихов утицај на обликовање приватног права. Упоредноправним методом, уз синтетички приступ актуелним друштвеним питањима у Европи и свету, идентификоване су и анализиране поједине промене на развојном путу приватног права. Међу њима свакако је најзначајнији процес уједначавања права, односно зближавање англоамеричког и европског континенталног правног система. Савремени друштвени процеси условљавају експанзију аутономних правила, као облика друштвене саморегулације. Супротно овоме, услед економских и социјалних проблема, мигрантске кризе и суочавања са бројним еколошким изазовима долази до јачања државног интервенционизма у различитим сферама друштвеног живота. Увођење института уставне жалбе омогућава постепену конституционализацију приватног права и све већи продор јавног права домен приватног. Генерално, приватно право и његови институти налазе се у фази трансформације и великих искушења. Зато је његову даљу судбину тешко предвидети, услед сложених друштвених превирања на простору Европе и кризе у интегративном процесу.

* Научни сарадник

Кључне речи: приватно право, глобализација, евроинтеграције, хармонизација и унификација, конституционализација, државни интервенционизам.

Правна регулатива увек је изложена различитим друштвеним утицајима. У таквим околностима занимљиво је сагледавање одраза глобализације, као феномена којим се означавају растуће интегративне промене у савременом свету,¹⁾ на обликовање права. Без обзира што међу теоретичарима не постоји сагласност о суштини феномена глобализације, његовим узроцима и последицама, евидентно је да се правна регулатива под таквим утицајима мења. За правилно разумевање процеса трансформације права потребно је обавити свеобухватну анализу, како на националном, тако и на наднационалном и међународном нивоу, узимајући при томе у обзир све актуелне друштвене промене.

На међународном плану под утицајем глобализације значајно је проширен обим питања која се уређују међународноправним нормама и оснажени механизми одлучивања. Новонастале околности диктирају и промене у сфери приватног права,²⁾ упркос томе што га у Европи сматрају заштитим бегом од глобализације и инструментом одбране националног и културног идентитета.³⁾ Очигледно је да се приватно право постепено мења на темељу европских интеграција и процеса денационализације, зближавању националних економија и правних култура, као и тезе о неефикасности система државне регулативе. Са друге стране, постоје и обрнути процеси који представљају одговор на велике социјалне, економске и еколошке изазове са којима се последњих деценија суочавају Европа и свет. Јача државни интервенционизам⁴⁾ који служи као инструмент за превазилажење савремених друштвених

1) Душан Дабовић, „Усклађивање права у процесу глобализације”, *Анали Правног факултета у Београду*, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, бр. 01/2008, стр. 167.

2) Душко З. Глодић, „Међународно право у ери глобализације - Испитивање улоге међународног поретка”, *Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, бр. 31-32/2010, стр. 367.

3) Душан Николић, „Нове тенденције у европском приватном праву“, у зборнику: *Право Републике Србије и право Европске уније – стање и перспективе*, свеска II, (приредили: Наташа Стојановић, Срђан Голубовић), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2009, стр. 9.

4) Душан Николић, „Нове тенденције у европском приватном праву“, нав. дело, стр. 21.

проблема. Постепено долази до ширења јавног права на рачун приватног. Све то отвара ново поглавље у развоју приватног права и утире пут за споре и постепене, али значајне промене.

1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА КАО ЧИНИЛАЦ ПРОМЕНА

Бројни фактори последњих деценија утичу на обликовање приватног права.⁵⁾ Савремену цивилизацију крајем XIX и почетком XX века одликује интензиван процес глобализације. То доводи до многобројних промена у области технолошког и привредног развоја, економије, политике и културе. Свест о свету као целини постаје очигледна захваљујући економским интеграцијама, интензивном развоју нових технологија и све бржем протоку информација. Феномен глобализације постаје кључан предмет интересовања већине друштвених наука.

Разноликост доктринарних приступа глобализацији креће се од крајњих скептика, који у потпуности негирају постојање овог друштвеног феномена, глобалиста и хиперглобалиста који глобализацију сматрају неизбежним друштвеним процесом, указујући углавном на њене позитивне аспекте, па све до антиглобалиста који се искључиво фокусирају на негативне последице глобализације.⁶⁾ Ипак, за потребе сагледавања утицаја глобализације на обликовање приватног права, можда су најзначајнији ставови трансформациониста. Они глобализацију посматрају крајње рационално и свеобухватно, узимајући у обзир њене економске, политичке, али и културне, друштвене и еколошке аспекте који из корена мењају живот и окружење савременог човека.⁷⁾

Економски аспекти глобализације односе се, пре свега, на свеопшту либерализацију капиталних и трговинских токова на међународном плану.⁸⁾ Тиме се ствара заједничко, једин-

5) Видети о овоме више: Ralf Michaels, *Globalization and Law: Law Beyond the State*, Internet, http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5540&context=faculty_scholarship 10/01/2017.

6) О феномену глобализације видети опширније: *Аспекти глобализације*, (приредили: Ивана Пантелић, Владо Павићевић, Владимир Петровић, Горан Миловановић), Београдска отворена школа, Београд.

7) Jelena Lončar, „Globalizacija pojam, nastanak i trendovi razvoja“, *Geoadria*, Hrvatsko geografsko društvo, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, Zadar, br. 01/2005, стр. 95.

8) Емилија Бекер, „Економски аспекти глобализације“, *Привредна изградња*, Савез економиста Војводине, Нови Сад, бр. 03-04/2005, стр. 136.

ствено тржиште, уз слободан проток робе, капитала и услуга. У политичком смислу, глобализација подразумева јединственост политичких односа који постоје између држава. Интегративни процеси резултирају постепеним преносом места доношења одлука са државних на регионалне и међународне организације, што доводи слабљења националног суверенитета.⁹⁾

Једно од основних обележја глобализованог друштва је интеркултурни амбијент, као одраз реалног, али и виртуелног сусрета различитих култура и обичаја. Интензивне миграције и детериторијализација друштвеног живота доприноси развоју једне глобалне културе и повезивању достигнућа различитих народа. На овај начин се негује толеранција и превазилажење локалних различитости. Ипак, истовремено се јавља и страх од асимилације и губитка сопственог националног идентитета.

У ери глобализације јача свест о енормним загађењима услед интензивног индустријског развоја, климатских промена као последици глобалног загревања, као и наглом сиромашењу расположивих природних ресурса. Императив друштва постаје успостављање принципа одрживог развоја.

Генерално, глобализација изазива велике промене у друштву и присуство међународне димензије у скоро свим делатностима од значаја за живот услед „убрзавања“ времена и „сужавања“ простора. Руши се устаљени концепт територијалности, премештају важне активности и интереси изван државних или националних граница, које су дуго времена представљале темељне оквире економског, политичког и социјалног живота.¹⁰⁾ Сви поменути процеси појединачно, али и здружено остављају траг и на развој приватног права и његове институције.

9) Stjepan Jagić, Marko Vučetić, „Globalizacijski procesi i kultura“, *Acta Iadertina*, Odjel za filozofiju, odjel za pedagogiju i odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru, Zadar, br. 09/2012, стр. 18.

10) Ksenija Jurišić, „Globalizacija i ljudska prava“, *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, br. 01/1999, стр. 71.

2. ПРОМЕНЕ У ДОМЕНУ ПРИВАТНОГ ПРАВА

2.1. Хармонизација и унификација приватног права

Економске интеграције кључни су разлог за постепено уједначавање приватног права.¹¹⁾ За Европљане је тако од суштинског значаја формирање наднационалног права Европске уније, док се паралелно и на Далеком истоку уобличава заједничко право више азијских земаља.

Приватно право је део традиције и културе једног народа јер се њиме уређују питања која дубоко задиру у нашу свакодневицу.¹²⁾ Тежња за потпуном унификацијом доводи до денационализације приватног права, које се често доживљава и као „заштити бедем од глобализације“. Због тога се многе западноевропске земље опиру оваквим процесима. Ипак, у оним области које су у непосредној вези са привредним токовима извршена је хармонизација права, ради обезбеђивања услова за несметано кретање људи, рада, капитала и услуга.¹³⁾ Ту се, пре свега, мисли на материју уговорног, одштетног и стварног права.¹⁴⁾ Регионални пројекти, међу којима су за нас најважније паневропске интеграције, представљају „део једног ширег мозаика који се обликује кроз глобализацију права.“¹⁵⁾

У Европи се тренутно паралелно ради на више значајних развојних пројекта са циљем уједначавања приватног права.

11) Душан Николић, „Нове тенденције у европском приватном праву“, нав. дело, стр. 5. Под хармонизацијом се подразумева усклађивање националних законодавстава са одређеним регионалним или међународним стандардима, уз задржавање појединих различитости, које су одраз специфичности одређене друштвене заједнице. Циљ хармонизације јесте успостављање минималних правних стандарда ради остваривања међународне сарадње. Унификација је, пак, стварање потпуно јединственог, униформног права. Због тога многи сматрају да је хармонизација само први корак ка унификацији. Видети о овоме више: Душан Николић, *Увод у систем грађанског права*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2014, стр. 36-38.

12) Душан Николић, *Хармонизација и унификација приватног права, Елементи за стратегију развоја правне регулативе*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2004, стр. 113.

13) Исто.

14) Исто.

15) Душан Николић, „Нове тенденције у европском приватном праву“, нав. дело, стр. 5.

Свакако, међу приоритетима су они који служе стварању јединственог тржишта и економским интеграцијама. Због тога је финансиран је рад *Комисије за европско уговорно право* која се бави израдом *Начела европског уговорног права*,¹⁶⁾ са циљем да се створи скуп заједничких правила за уређење уговорних односа. Овакав регулативни модел није обавезујући, али представља оријентир учесницима облигационих односа, националним судовима, па и парламентима држава чланица.¹⁷⁾ Паралелно са овим пројектом ради се и на изради *Европског грађанског законика*,¹⁸⁾ што многи сматрају неостваривим подухватом, а такав начин уједначавања права и непожељним. Идеја *Тренто пројекта*¹⁹⁾ такође је заснована на постепеној и уравнотеженој конвергенцији правних концепата у домену уговорног, одштетног и стварног права.²⁰⁾

Поред економских интеграција, глобализације доводи и до зближавања различитих правних култура. У блиски контакт долази источњачка, односно афричка правна култура, која значајним делом почива на обичајним и верским правилима, односно западноевропска у којој примат имају државна правила. Приметно је да на Далеком истоку постепено долази до јачања система државне регулативе, услед снажног економског и индустријског развоја и међународне сарадње.²¹⁾ Супротно томе, у оквиру западноевропског модела бележи се пораст аутономних правила, као облика друштвене саморегулације, нарочито у области привредног права.²²⁾ Хармонизације се све чешће врши под утицајем „меког права“ (*soft law*) кога чине различити принципи, начела, модел закони, препоруке и мишљења. Оваква правила нису обавезујућа, за разлику од тзв. „тврдог права“ (*hard law*), али су ипак донета

16) Руководилац овог пројекта је дански професор Оле Ландо. Експертски тим ради од 1980. године. Од тада па до данас су у више наврата презентовани остварени резултати.

17) Душан Николић, *Увод у систем грађанског права*, нав. дело, стр. 68.

18) Радна група за израду Европског грађанског законика формирана је 1997. године на челу са професором Кристијаном фон Баром.

19) На овом пројекту ради група истраживача Правног факултета Универзитета у Тренту под руководством Уга Матеи и Маура Бусанија.

20) Душан Николић, *Увод у систем грађанског права*, нав. дело, стр. 70-71.

21) Душан Николић, „Нове тенденције у европском приватном праву“, нав. дело, стр. 7.

22) Исто, стр. 16.

са циљем да буду поштована.²³⁾ Уз то су далеко флексибилнија, ефикаснија, а могу да представљају и прелазну фазу у уобличавању националних, али и наднационалних „тврдых“ извора права.²⁴⁾ У експанзији аутономних правила, којима се често брже и ефикасније постижу циљеви, многи виде решење за превазилажење кризе система државне регулативе.²⁵⁾

Истовремено, под утицајем глобализације, долази и до зближавања у оквиру три система државне регулативе. У европско континенталном правном систему²⁶⁾ право стварају органи законодавне и извршне власти, док у англоамеричком правне норме већином настају кроз судску праксу. У системима државне регулативе са мешовитим обележјима²⁷⁾ постоје закони и општи правни акти, док и највиши судови стварају право кроз одлуке прецедентног карактера.²⁸⁾ И само наднационално право Европске уније има мешовита обележја.

Под утицајем глобализације постепено се смањује разлика између три поменута правна система.²⁹⁾ У англоамеричком долази до специфичне кодификације судских одлука и пораста броја закона. Са друге стране, у европско континенталном правном систему јача положај највиших судова, уз све чешће преплитање законодавне, извршне и судске власти. На наднационалном нивоу, пракса Европског суда правде са седиштем у Луксембургу и Европског суда за људска права из Стразбура³⁰⁾ постаје меродавна за решавање будућих спорова. Тако је временом је дошло приближавања англоамеричког и европско континенталног правног система.

23) Душанка Ђурђев, „Soft law у европском комунитарном праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, бр. 01/2013, стр. 105.

24) Исто, стр. 115.

25) Душан Николић, „Нове тенденције у европском приватном праву“, нав. дело, стр. 15.

26) У земљама континенталне Европе разликујемо романски, германски и скандинавски правни круг који су настали под утицајем неколико значајних грађанских законика у континенталној Европи.

27) Овакав правни систем постоји у Шкотској, Квебеку, Лујизијани и Јужноафричкој републици.

28) Више о овоме видети у: Душан Николић, *Хармонизација и унификација приватног права, Елементи за стратегију развоја правне регулативе*, нав. дело, стр. 20-27.

29) Daniela Caruso, „Private Law and State-Making in the Age of Globalization“, *International Law and Politics*, New York University, New York, no. 01/2006, стр. 23.

30) Овај Суд установљен је Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода као најважнији елемент европског система за заштиту људских права са седиштем у Стразбуру.

Ипак, питање је да ли ће се овакви процеси наставити, будући да се све чешће говори о кризи евроинтеграција, нарочито након недавног повлачење Уједињеног краљевства из Европске уније, познато као „Брегзит.“ Зато многи сматрају да ће доћи до стагнације у процесу уједначавања права, па чак и до поновне фрагментације након вишедеценијског процеса хармонизације.

2.2. Конституционализација приватног права и његово приближавање јавном праву

У условима глобализације приметно је ширење демократских принципа, уз пораст интересовања за заштиту људских права.³¹⁾ Људска права представљају одређене захтеве које појединци стављају пред државу, истовремено ограничавајући њен ауторитет. Процес заштите људских права започет је у оквиру Организације Уједињених нација, изгласавањем *Повеље*,³²⁾ затим *Универзалне декларације о правима човека*,³³⁾ потом настављен доношењем бројних међународних уговора који регулишу ову област. На европском плану у оквиру Савета Европе усвојена је *Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода*³⁴⁾ коју примењују Европски суд за људска права, Комитет министара Савета Европе, али и домаћи судови, као заштитници људских права унутар националних правних система. Право ове Конвенције ствара нови регулаторни систем који „супституише појединачни систем сваке државе заједничким европским поретком.“³⁵⁾

У таквим околностима занимљиво је осврнути се и на однос грађанских приватних и људских права. Генерално, основни постулати на којима почива приватно право нису у супротности са принципима заштите основних људских пра-

31) Људска права се традиционално сврставају у област јавног права, а грађанска права, која нису политичке природе, у област приватног права. Најшире прихваћена подела људских права је на права прве, друге и треће генерације. У права прве генерације спадају грађанска и политичка права, у другу групу спадају социјална, економска и културна права, док трећу групу чине права солидарности.

32) *Declaration of United Nations.*

33) *The Universal Declaration of Human Rights.*

34) *European Convention on Human Rights.*

35) Маја Настић, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Нишу, Ниш, 2012, стр. 5.

ва, гарантованих уставима и међународним документима.³⁶⁾ Основна функција људских права је успостављање равнотеже између јавних интереса, које репрезентује држава, и приватних интереса појединца. За разлику од тога, грађанска приватна права успостављају баланс између захтеве двеју супротстављених страна. Дуго времена људска и грађанска приватна права су посматрана потпуно одвојено, у контексту поделе правног система на област приватног и јавног права, будући да почивају на суштински другачијим принципима. У оквиру јавног права важи принцип субординације, што значи да се држава налази у надређеном положају у односу на појединце, док су људска права увек гарантована императивним нормама највиших правних аката. Супротно томе, у домену приватног права важи принцип равноправности субјеката, па држава одређује само границу њихове слободе, односно њихове аутономије воља.

Спорови у области грађанског права у земљама европско континенталног правног система решавају се пред судовима опште надлежности, на чијем врху се налази врховни суд. Контролу уставности и законитости врше специјализовани уставни судови. За разлику, од тога у државама англоамеричког правног система највиши (врховни) судови врше и оцену уставности и законитости, али решавају и спорове из области грађанског права. Глобализација и интегративни процеси утицали су увођење института уставне жалбе у многим државама Централне и Источне Европе.³⁷⁾ Уставном жалбом се може захтевати од уставних судова да донесу одлуке у вези са конкретним споровима насталим због повреде људских права.³⁸⁾ Тиме се дубоко залази у приватну сферу појединаца. На тај начин се и јавно право све више шири на рачун приватног. Истовремено се бришу јасне границе између законодавне, извршне и судске власти, на којима вековима почива европска правна традиција.

36) Hugh Collins, „On the (In)compatibility of Human Rights Discourse and Private Law“, *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, London School of Economics and Political Science Law Department, London, no. 07/2012, стр. 3.

37) Маја Нastiћ, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, нав. дело, стр. 98. Код нас је институт уставне жалбе, као непосредне уставносудске заштите људских права, уведен на основу Устава из 2006. године.

38) Боса Недић, *Уставна жалба као правно средство за заштиту људских права и основних слобода у Републици Србији*, Internet, <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/Bosa-Nenadicpredsednica-ustavnog-suda-RS-Ustavna-zalba.pdf> 17/10/2017.

Процес конституционализације или поустављења приватног права, под којом се подразумева (директна или индиректна) примена људских права у грађанскоправним споровима, правна наука различито оцењује. Једни сматрају да оваква појава може у значајној мери да угрози правну сигурност и темељне принципе приватног права. Други, пак, сматрају да је конституционализација природан процес, резултат савремених друштвених токова и глобализације права.

Уз повезивање приватног и јавног права унутар правног система, јачају везе између правне и других наука, што омогућава шири интердисциплинарни приступ и ефикасније решавање актуелних друштвених проблема. Тако настају различити облици приватно-јавног партнерства, са циљем извођења захтевних и сложених инфраструктурних пројеката у областима који имају стратешки и општи друштвени значај. Однос између приватног и јавног субјекта превазилази правне оквире и укључује бројне друге економске, комерцијалне и финансијске елементе, диктиране специфичношћу индустрије у којој се одређени пројекат реализује.³⁹⁾ Начело аутономије воље уговорних страна, карактеристично за уговоре приватног права, овде је значајно релативизовано, те се од њега често и одступа.⁴⁰⁾ Уз то, овакве уговоре карактерише и „неравноправност” приватног и јавног партнера у подели и предузимању ризика.⁴¹⁾

Уговори приватно-јавног партнерства имају вишеструк значај, будући да омогућавају боље и квалитетније задовољење потреба корисника услуга од општег интереса и увођење нових технологија. Истовремено, овакви уговори доприносе економичности и ефикасности у реализацији пројеката и представљају подстицај директним инвестицијама.⁴²⁾

39) То су најчешће изградња путева, мостова, изградња гасовода, нафтовода, хидроцентра-ла, болница, клиничких центара, али и вршење комуналних делатности.

40) Јелена Газивода, *Уговори о дугорочној сарадњи државе, јавних предузећа односно јединица локалне самоуправе и приватних инвеститора у домену обављања делатности од општег интереса*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 30.

41) Исто, стр. 31.

42) Исто, стр. 552.

2.3. Јачање државног интервенционизма у области приватног права у периоду криза

Последњих година сведоци смо све чешћег државног интервенционизма у области приватног права. То изискују савремена економска кретања, социјалне тензије, еколошки проблеми, миграције становништва, као и потреба за „усаглашавањем правне политике са развојним перспективама друштва и захтевима међународне заједнице“.⁴³⁾ Резултат таквих процеса је постепено прилагођавање приватног права савременим изазовима и трансформација појединих института.

Право својине које се дуго сматрало апсолутним,⁴⁴⁾ трпи све већи број ограничења конституисаних у општем интересу. Тако се од власника непокретности може захтевати не само да нешто не чини, већ и да нешто чини у јавном интересу, а потом и у интересу других појединаца и ужих друштвених група.⁴⁵⁾ Право својине ставља се у функцију заштите друштвених интереса, што подразумева пораст броја ограничења ради постизања различитих циљева у периоду криза. Ради остваривања већег степена узајамне солидарности држава прописује одређене мере којима утврђује услове за коришћење појединих добара.⁴⁶⁾ Нека од оваквих ограничења одговарају потребама урбанизације, привредним и економским циљевима, као и решавању еколошких проблема. Тако је дошло до редеофинисања института стварног права какве су имисије.⁴⁷⁾ Некада је овај институт искључиво служио заштити интереса власника или држаоца непокретности од различитих

43) Душан Николић, „Апсолутност права својине у француском праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, бр. 04/2014, стр. 87.

44) Апсолутност права својине се огледа у праву власника да користи своју ствар (usus), да прибира њена плодове (fructus) и да је уништи, односно отуђи (abusus).

45) Душан Николић, „Климатске промене и грађанско право, Елементи за стратегију прилагођавања“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, бр. 04/2013, стр. 68.

46) Исто, стр. 69-70. То се посебно односи на добра као што су пољопривредно земљиште које се мора користити у складу са наменом, стамбене објекте заштићене због своје културно-историјске вредности, потом велике индустријске погоне.

47) О трансформацији института имисија видети више: Тамара Гајиновић, *Грађанскоправна одговорност за имисије и заштита животне средине*, Досије, Београд, стр. 265-266.

штетних утицаја који долазе из суседства у виду непријатних мириса, отицања отпадних вода, прекомерног дима или пак буке.⁴⁸⁾ Данас се овај традиционални правни институт тумачи значајно шире, у циљу остваривања локалних, регионалних и глобалних тежњи за заштитом животне средине. Право на заштиту од имисија, у складу са тим, припада ширем кругу лица, а не искључиво онима чија су права и правом признати интереси непосредно угрожени или повређени подизањем тзв. популарне тужбе (*actio popularis*). Појединац или правно лице не треба да одговара само због ширења негативних утицаја на одређену, суседну непокретност него због чињенице да је емитовао нешто штетно у животну средину.

Приметан је пораст броја и других негативних ограничења права својине, којим се од власника одређене непокретности захтева уздржавање од одређених радњи, са циљем очувања водних ресурса, заштите од ерозије, коришћења земљишта одређене врсте и квалитета у непољопривредне сврхе и слично.⁴⁹⁾ Поред тога, државни интервенционизам и стратешко планирање, утицаће и на појаву већег броја позитивних захтева која ће се стављати пред власнике. Такви су рецимо обавеза подизања насипа за одбрану од поплава, рационалног коришћења водних ресурса, или прилагођавања урбанистичких планова основним принципима одрживог развоја и климатским променама.⁵⁰⁾

Актуелна мигрантска криза, као један од највећих изазова који потреса и дели Европу последњих неколико година, такође ће довести до одређених промена у домену приватноправних односа. Пре свега се очекује додатно усклађивање правних норми са одређеним етичким принципима, уз јачање друштвене кохезије. То ће довести до одређених промена у домену материје породичног права, ради очувања јединства породице и њене интеграције у друштво, као и решавања бројних питања из домена економске, соци-

48) Власник непокретности дужан да се при коришћењу непокретности уздржава од радњи и да отклања узроке који потичу од његове непокретности којима се отежава коришћење других непокретности, преношењем дима, непријатних мириса, чађи, потреса, буке, отицањем отпадних вода и сл., преко мере која је уобичајена с обзиром на природу и намену непокретности, односно месне прилике или којима се проузрокује знатнија штета.

49) Душан Николић, „Климатске промене и грађанско право, Елементи за стратегију прилагођавања“, нав. дело, стр. 72.

50) Исто.

јалне и здравствене заштите. Генерално, биће неопходно уједначавање политичких ставова и правних стандарда поступања према избеглицама и мигрантима, како би се осигурало њихово безбедно кретање, уз пуно поштовање основних људских права.

3. БУДУЋНОСТ ПРИВАТНОГ ПРАВА У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Очигледно је да се приватно право постепено мења на темељу европских интеграција, денационализације, зближавања националних економија и правних култура, као и тезе о неефикасности система државне регулативе. Постепено се ствара наднационално право са мешовитим обележјима.⁵¹⁾ Унутар националних правних система највиши судови имају све већу улогу у стварању права, па се говори о конституционализму у домену приватног права.

У сфери приватног права одвијају се два супротна процеса, која отежавају сагледавање његове даље судбине и развоја. Јачају различити облици недржавне регулативе, што одговара актуелним и брзим друштвеним променама. Са друге стране, економски, социјални проблеми, мигрантска криза и бројни еколошки изазови намећу потребу за снажним државним интервенционизмом у сфери приватног права. Као резултат свих поменутих процеса долази до приближавања приватног и јавног права, као и ширења јавног права на рачун приватног.

Иступање Велике Британије из Европске Уније многи тумаче као почетак краја интегративних процеса, односно јачање националистичких и популистичких снага за које тренутно не постоји решење.⁵²⁾ То је довело до преиспитивања суштине евроинтеграција и идеје уједињавања сличности различитих европских народа. Оваква искушења ће оставити значајне последице и на даљи процес институционалног повезивања и уједначавања права. Претпоставља се да ће у

51) Душан Николић, „Актуелни и могући проблеми у обликовању и примени приватног права у Европској унији и Србији,” у Зборник сажетака са научног скупа, *Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2016, стр. 55.

52) Јелица Минић, „Будућност ЕУ и Западни Балкан - поглед из Србије“, у: *Будућност ЕУ и Западни Балкан – поглед из Србије, Спољнополитичке свеске*, Фондација Фридрих Еберт и Европски покрет у Србији, Београд, бр. 03/2016., стр. 5.

овој области доћи до стагнације, па чак и до нових фрагментација.

Глобализација, технолошки напредак, константна тежња за привредном разменом и економским напретком и даље ће подстицати интегративне процесе. Са друге стране, актуелни друштвени проблеми, одсуство јединствене спољне и безбедносне политике, слабљење наднационалних институција и Европске уније у целини представљају корак назад у процесу европеизације и глобализације права. Свакако, усложњавање друштвених односа захтеваће ефикасније и адекватније правне одговоре на савремене изазове, постепену трансформацију правног система, као и успостављање извесног баланса између супротстављених друштвених снага. Приватно право ће стога наредних година, па и деценија, бити пред великим искушењима.

ЛИТЕРАТУРА

- *Аспекти глобализације* (приредили: Ивана Пантелић, Владо Павићевић, Владимир Петровић, Горан Миловановић), Београдска отворена школа, Београд.
- Бекер Емилија, „Економски аспекти глобализације“, *Привредна изградња*, бр. 03-04/2005, Савез економиста Војводине, Нови Сад, стр. 135-153.
- Газивода Јелена, *Уговори о дугорочној сарадњи државе, јавних предузећа односно јединица локалне самоуправе и приватних инвеститора у домену обављања делатности од општег интереса*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду, Београд, 2015.
- Гајинов Тамара, *Грађанскоправна одговорност за имисије и заштита животне средине*, Досије, Београд, 2016.
- Глодић З. Душко, „Међународно право у ери глобализације - Испитивање улоге међународног поретка“, *Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, бр. 31-32/2010, стр. 367-380.
- Дабовић Душан, „Усклађивање права у процесу глобализације“, *Анали Правног факултета у Београду*, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, бр. 01/2008, стр. 165-180.
- Ђурђевић Душанка, „Soft law у европском комунитарном праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, бр. 01/2013, стр. 101-116.
- Минић Јелица, „Будућност ЕУ и Западни Балкан - поглед из Србије“, *у: Будућност ЕУ и Западни Балкан – поглед из Србије, Спољнополи-*

тичке свеске, Фондација Фридрих Еберт и Европски покрет у Србији, Београд, бр. 03/2016, стр. 5-12.

- Настић Маја, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Нишу, Ниш, 2012.
- Недић, Боса *Уставна жалба као правно средство за заштиту људских права и основних слобода у Републици Србији*, Internet <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/03/Bosa-Nenadicpredsednica-ustavnog-suda-RS-Ustavna-zalba.pdf> 17/10/2017.
- Николић Душан, „Актуелни и могући проблеми у обликовању и примени приватног права у Европској унији и Србији,“ у зборник саже-така са научног скупа: *Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2016, стр. 55-57.
- Николић Душан, „Апсолутност права својине у француском праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, бр. 04/2014, стр. 85-101.
- Николић Душан, „Климатске промене и грађанско право, Елементи за стратегију прилагођавања“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, бр. 04/2013, стр. 61-80.
- Николић Душан, „Нове тенденције у европском приватном праву“, у зборнику: *Право Републике Србије и право Европске уније – стање и перспективе*, свеска II, (приредили Наташа Стојановић, Срђан Голубовић), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2009, стр. 1-25.
- Николић Душан, *Увод у систем грађанског права*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2014.
- Николић Душан, *Хармонизација и унификација приватног права, Елементи за стратегију развоја правне регулативе*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2004.
- Barkhuysen Tom, Emmerik van Michiel, „Constitutionalisation of Private Law: The European Convention on Human Rights Perspective“, in: *Constitutionalisation of Private Law*, (eds. Tom Barkhuysen, Siwert Lindenbergh) <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/12938/constitutionalisation+of+private+law.pdf?sequence=2> Internet 18/01/2017.
- Caruso Daniela, „Private Law and State-Making in the Age of Globalization“, *International Law and Politics*, New York University, New York, no. 1/2006, стр. 1-74.
- Collins Hugh, „On the (In)compatibility of Human Rights Discourse and Private Law“, LSE Law, *Society and Economy Working Papers*, London

School of Economics and Political Science, Law Department, London, no. 7/2012, стр. 1-44.

- Jagić Stjepan, Vučetić Marko, „Globalizacijski procesi i kultura“, *Acta Iadertina*, Odjel za filozofiju, odjel za pedagogiju i odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru, Zadar, br. 09/2012, стр. 15-24.
- Jurišić Ksenija, „Globalizacija i ljudska prava“, *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, br. 01/1999. стр. 70-82.
- Lončar Jelena, „Globalizacija pojam, nastanak i trendovi razvoja“, *Geoadria*, Hrvatsko geografsko društvo, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, Zadar, br. 01/2005, стр. 91-104.
- Ralf Michaels, *Globalization and Law: Law Beyond the State*, http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5540&context=faculty_scholarship Internet 10/01/2017.

Tamara Gajinov, Slobodan Nicin

PRIVATE LAW IN TERMS OF GLOBALISATION

Resume

Legal regulation is always exposed to different social influences. Owing this, the authors using comparative method with the synthetic approach give an overview of the numerous of changes in the field of private law as a result of globalization. For a proper understanding of this transformation it is necessary to make a comprehensive analysis on the national, supranational and international level, taking into account all social changes. The most important is process of harmonization of law in Europe and in world which has been drawing closer the Anglo-American and European-Continental legal system. Contemporary social processes have caused the expansion of autonomous rules as a form of self-regulation. Conversely, state-governed power rises in period of economic and social problems, migrant and environmental crisis. Introduction of constitutional appeal has led to constitutionalisation of private law. Thus, public law has deeply encroached in the sphere of private law.

Generally, private law and its institutes are in the period of transformation, facing with many challenges. Currently, it is difficult to predict further development of private law because of complex social turmoil and crisis of the integration process in Europe. Therefore, many authors expect the stagnation of integration process in Europe, and even

the re-fragmentation after the long- time period of harmonization of law.

Key words: private law, globalization, harmonization, unification, constitutionalisation, state interventions.

Овај рад је примљен 28. јануара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. фебруара 2017. године.